

AKSARAY AHŞAP İŞÇİLİĞİ VE OYMA SANATI*

AKSARAY WOOD WORKING AND CARVING ART

Öğr. Gör. Semra KILIÇ KARATAY
Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt MYO,
Geleneksel El Sanatları Bölümü
E- mail: semra.kilic@hotmail.com

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Anahtar Kelimeler: Aksaray, Ahşap, Mimler, Kültür</p>	<p>Tarih öncesi dönemlerden beri bir yapı malzemesi olarak ahşap; dayanıklılığı, öz ısı ve dokusuyla kullanım sürekliliği gösteren bir malzeme olmuştur. Bu malzemenin kullanım tekniğinde zaman içerisinde birçok değişim ve gelişim gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye'deki geleneksel ahşap işçiliğini birçok kültürel etkileşimin ve değişimlerin şekillendirdiği görülmektedir.</p> <p>Aksaray'da da uzun yıllardır yapılan ve daha çok usta-çırak ilişkisi usulünde devam eden ahşap sanatı günümüzde devam etmektedir. Özellikle son dönemlerde minyatür camii ve türbe gibi çalışmaların daha fazla ilgi ve talep görmesi ile ahşap sanatı önemini korumaktadır. Öncesinde yaygın olarak mimberin yapıldığı ahşap sanatında günümüzde bu sanat alanında da teknolojidenden yararlanılmış, el emeğinin yerini makineler almıştır.</p> <p>Bu çalışma ile aksaray'da ahşap sanatı, yapım aşamaları ve günümüzdeki durumu hakkında bilgi verilmiştir.</p>
<p>DOI: 10.26809/joa.2018548624</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Keywords: Aksaray, Wood, Mimber, Culture</p>	<p>Wood as a building material since prehistoric times; its durability, its heat and its texture. There have been many changes and developments in the use of this material over time. Accordingly, the traditional woodwork in Turkey is shaped by many cultural interaction and exchange.</p> <p>The wood art which has been held in Aksaray for many years and continues in the master-apprentice relationship method continues to this day. Especially in recent times, the art of miniature mosques and tombs with more interest and demand for wood art preserves its importance. In the wood art, in which the mimberin was made before, today, technology was used in this art field and hand labor was replaced by machines.</p> <p>In this study, information was given about the art of wood, construction stages and current situation in Aksaray.</p>
<p>DOI: 10.26809/joa.2018548624</p>	

*Bu çalışma 13-15 Aralık 2018 tarihlerinde Çanakkale/TÜRKİYE' de gerçekleşen "2. Uluslararası Rating Academy Kongresi: Farkındalık" temalı kongrede sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Organik bir malzeme olan ahşap dış etkilere karşı çok duyarlıdır. Bu etkiler su, nem ve ısı gördüğünde çatlama ve yarıma gibi biçim ve denge değişikliği tarzında kendini gösterir. Ağaç; ilkbahar ve sonbaharda suyu alarak büyüme gösterir ve bir halka tabakası genişler. İlkbaharda ağaç suyu bol alacağından ilkbahar halkası geniş ve dokusu yumuşaktır. Sonbaharda ağaç bünyesindeki suyun bir kısmını toprağa salacağından sonbahar halkası dar ve sıkı dokuludur. Sonbaharda suyun bir kısmını toprağa salmazsa kışın soğuktan ağaç buz tutar, çatlar dolayısıyla ölür. Kesilen bir ağacın hücrelerinin hemen ölmediği ve suyunu yitmediğini gözlemleyebiliriz. Ağaç kurutulduğu vakit hacmi azalır. Yahut kurumuş ağaç, su görürse genişler ve şişer. Buna “ahşabın çalışması” denir. Materyal olarak kullanılacak ahşabın çalışması en aza indirgenmelidir (Soysal, 2007).

Fotoğraf 1. Mevlana Müzesi (Kültür Müdürlüğü, 2016).

Tarih öncesi çağlardan beri ahşap dayanıklılığı, öz ısı ve dokusuyla kullanım sürekliliği gösteren bir malzeme olmuştur. Ağacın oyularak, yontularak, işlenerek süs ve kullanım eşyası biçimi almasına ahşap işçiliği denilmektedir. Mimariye bağlı olarak ağaç malzeme; kapı-pencere kanatlarında, tavan ve sütunlarda kullanılmıştır (Ersoy, 1993). Türkler Orta Asya'dan beri ahşap sanatını uygulamış göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçtikten sonra daha kalıcı eserler vermeye devam etmişlerdir. Osmanlı dönemine kadar olan ve Selçuklu dönemini de kapsayan zaman diliminde, cami minberleri, kapı ve pencere kanatları, sandukalar, Kur'an mahfazaları ve rahleler ahşap işçiliğinin çok gelişmiş olduğunu göstermektedir (Özel, 1993).

Türk ahşap sanatında malzeme olarak en çok ceviz, elma, armut, abanoz, gül ve sedir ağaçları kullanılarak çok değişik teknikler uygulanmıştır. Bu dönemde daha çok künde kari tekniği üzerinde durularak sedef, bağa ve fildişi gibi maddeler kullanılarak, kakma tekniğinde örnekler sergilenmiştir (Yücel, 1977).

El oymacılığı, ahşap oymanın başlangıcından günümüze kadar devam eden, ustalık emek yoğun uygulamayı gerektiren bir oyma tekniğidir. Günümüzde el oymacılığı oldukça azalmıştır. Bunun en önemli nedeni, işçilik maliyetlerinin yüksek olması ve kalifiye eleman yetiştirmedeki zorluklardır (Crochet, 1999, s:3).

Erken dönem minberlerini strüktür, form, malzeme ve tezyinat bakımından değerlendirdiğimizde ise şunları söyleyebiliriz. Bir genelleme yapmak gerekirse ilk örnekler daha çok fonksiyonelliğin öne çıktığı, tezyinatın pek yer bulamadığı mimari elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olduğumuz Mescidü'n-Nebi'nin minberinin oldukça basit bir tasanı ve sade bir işçiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bir müddet sonra minberlerin hem yüksekliklerinin artırıldığı hem de ya-vaş yavaş tezyini

unsurlarla donatıldığına şahit olunmaktadır. Örneğin Muaviye zamanında Peygamberin minberi, yapılan ilave ile dokuz basamaklı yapılmış ve minber aynalıkları da kare pano-larla süslenmiştir. Amr Mescidi'nin yüksek minberinin Hz. Ömer'in emriyle yıktırılmış olmasına karşılık, Muaviye zamanında Peygamberin minberine ilave yapılması dikkat çekicidir. Bu durum kişisel ve dönemsal dinî, siyasî yaklaşımlarla ilgili olmalıdır. Muaviye zamanında yapılan ilavenin, Peygamberin minberini bozmadan onun altına yapılmış olması ve aynı ölçülere riayet edilmesi ise kanaatimizce Peygamberin minberine duyulan say-gının yanında, biraz da tepki korkusuyla izah edilmesi gereken bir durumdur(Can, 2008,s:26).

İlk minber örneklerinin çoğunun ahşap malzemeyle inşa edil-dikleri görülmektedir. Örneğin Mescidü'n-Nebi'nin minberi ilgin ağacından üretilmiş ahşap malzemeyle imal edilmiştir. Bu min-ber bir rivayete göre Hz. Osman döneminde daha kaliteli abanoz ağacıyla kaplanmıştır. Peygamberin minberine Muaviye zamanında yapılan ilave de abanoz ağacıdır. Yine Amr Mescidi'nin minberi ile Mescidü'l-Haram'a Muaviye döneminde yapılan minberin de ahşap malzemeyle imal edildiklerini hatırlatmak isteriz. Bunun yanında daha evvel belirttiğimiz üzere, ilk dönem-lerde Hz. Ali'nin Kufe'de tuğladan yapılmış bir minber kullandığı ve Medine Musallası minberinin ise kerpiçten imal edildiği bilinmektedir(Can, 2008,s:27).

İlk minber örneklerinin cami içindeki konumu konusuna ge-lince bu mimari elemanın üslendiği fonksiyon ve misyonun da gereği olarak mihrabın sağında ve kible duvarı önünde yer aldığı görülmektedir. Zebidi ilgili rivayetlere dayanarak minberin mihrabın sağında bulunmasını dinî bir tercih olarak mütalaa etmek-te ve bu konumun müstehap olduğunu belirtmektedir⁷⁹. Bilindiği üzere Peygamberin minberi mihrabın sağında ve kible duvarı önünde olup minber ile duvar arasında bir koyun geçebilecek kadar bir mesafe bırakılmıştır. Bir rivayete göre Basra Mesci-di'nde minberin caminin ortasında bulunduğu fakat Emevi Valisi Ziyad'ın minberi buradan alarak kible duvarı önüne yerleştirdiği bilinmektedir(Yakut, 1957,s:433).

İlk minber örneği olarak Mescidü'n-Nebi'nin minberinin daha sonra yapılan minberlere örneklik ettiği anlaşılmaktadır. Mescidü'l-Haram'a Muaviye döneminde yapılan minberin Pey-gamberin minberi gibi üç basamaklı yapılması bunun bariz bir belirtisidir. Mescidü'n-Nebi'nin minberinin örnekliği, tasarım ola-rak çok uzun zaman hatta günümüzde bile devam etmiş olsa da, özellikle yükseklik konusunda pek muhafazakar davranılmadığı ve giderek minber yüksekliklerinin arttığı görülmektedir. Bunun-la birlikte minber basamak sayılarının Peygamberin minberine saygı ve tevhidî inaniş-a simgesel bağlılık gereği hep tek sayılarda tutulduğunu hatırlatmak isteriz(Can, 2008, s:27).

Minber yapımı Aşamaları;

• **Ağacın Kurutulması:** “Kündekâri işçiliğinde yapılacak işe başlanmadan önce kullanılacak ağacın iyice kurumuş olması gerekmektedir. Ağacın özel yöntemlerle terbiye edilerek sertleştirilmesi ve özenle hazırlanması önemli bir noktadır(Sözen, 1998, s:34).

Son yıllarda, doğal kurutma yöntemleri ile yapılan kurutma işleminin 10-15 yıl gibi oldukça uzun süre almasından dolayı, fırınlama yöntemi tercih edilmektedir. “Tomruk (ağaç gövdesi) halindeki ağaç parçaları, yapılacak işe ve ağacın cinsine göre kereste (lata) şeklinde hızar makinesinde kesilir. Bu işlem yapılırken sert ağaçlar kalın ölçülerde kullanılmayacak ise, kalınlığı 6 cm.yi geçmeden kesilir. Kesilen ağaç parçaları ilk olarak, 65°C nin üzerindeki bir ısıda olan fırın içinde 48 saat kurutulur. Daha sonra tekrar kurutma işlemine alınan ağaçların kuruma süreleri cinslerine, bünyelerindeki nem oranlarına ve kalınlıklarına göre iki hafta ile iki ay arasında değişmektedir(Satıcı, 2016).

Ustalar ağacın kurutulmasının maliyetli olduğu ve uzun bir süreç gerektirdiği için genellikle kurumuş ağaç aldıklarını belirtmişlerdir. “6-12 yıl süreyle kurumuş ağaçları tercih ettiğini belirten Ahmet Serim, ağacın Konya iklimine alışması için de belli bir sürenin geçmesi gerektiğini ve ne kadar kuru ağaç kullanılırsa o kadar kaliteli ve uzun ömürlü işlerin çıkacağını” ifade etmiştir(Satıcı, 2016).

• **Ağacın Ölçülere Göre Kesilip Düzeltilmesi:** Kurutma işleminden sonra, keresteler kullanılacak yere göre ölçülür ve ağacın cinsi ile çalışma (eğrilme, şişme v.b. gibi) payı da göz önünde bulundurularak, kenarlarından 6-8 mm. pay verilip, yatarlı daire makinesinde kesilir. Kesilen ağaç parçalarına, planya makinesinde “yüz-cumba”denilen, yüzey düzeltme ve yontma işlemi uygulanır. Düzeltilen ağaç parçaları belirlenen ölçüler dahilinde kalınlık makinesine girerek, her tarafı aynı kalınlıkta yontularak eşitlenir(Satıcı, 2016).

• **Desen Şemasının Ağaç Yüzeyine Aktarılması:** Ağaçların üzerine aktarılan desenler oyulmaya başlanır (Satıcı, 2016).

Fotoğraf 2. Ağacın oyulması(Kültür Müdürlüğü 2016).

Bu şekilde tamamlanan ahşap oymanın uygulanacağı en güzel örnekler, kapı ve pencere kanatları ile minberlerden oluşmaktadır. Minber için hazırlanan kündekârielerde öncelikle, minberin kapı çerçeveleri, merdiven korkulukları, şerife altları ile yan kısımların alt bölümlerinde boydan boya uzatılmış (çoğunlukla dikdörtgen prizması şeklinde hazırlanan) abanoz, ceviz, elma, armut gibi sıcağa ve rutubete dayanabilen sert ağaçlar kullanılarak hazırlanan minberin iskeleti (çatısı) kurulur. Ardından minberin yan bölümlerine bitkisel motif ve yazılarla derin oyma tekniğinde hazırlanmış kündekâri parçalar yerleştirilir. Bu şekilde tamamlanan minberin giriş kapısı üzerindeki alınlık kısmına da kündekâri uygulanabilmektedir. Kündekarının uygulanacağı yer kapı ise, iç çerçevesi ile “seren” (dış çerçeve) çalışılır. Kapı yapımında, kündekâriyi oluşturan parçalar iç çerçeveye geçerek serene bağlanmaktadır. Seren, 6,5-8 cm kalınlığında çalışılır ve üst başlık (kitabe), orta başlık, alt başlık bölümlerinden oluşmaktadır. Üst bölümde, kapının ölçülerine göre ve eğri kesim tekniğinde hazırlanmış, üzerinde Ayet-i kerime veya sûre yazılı olan bir kitabe bulunmaktadır. Orta bölüme, hazırlanan kündekâri tekniğindeki pano yerleşir. Alt bölüme ise orta bölümdeki kündekarının detayı veya farklı kompozisyonda hazırlanmış bir pano bulunmaktadır. Kapı kanatlarının birbiri ile birleştiği bölüme gelecek şekilde, sadece bir kanadın kenarına “bini” (ince, uzun, profilli parça) monte edilir. Bini üzerine oyma tekniğinde bitkisel süslemeler de uygulanabilmektedir. Tamamlanan kündekâri panolar yapılacak eserin çerçevelerine tutkallanarak yapıştırılır ve keskin aletlerle tutkal artıkları temizlenir. “Kamalama denilen bu işlemin sonunda, esere perdah ve zımparası yapılarak cilâya hazır hale gelmiş olur(.Büyükçanga,2000, . 245).

• **Yüzey Düzeltme ve Cilâlama İşlemi:** Hazırlanan kündekâri yüzeyinde bulunan pürüzler perdah ve zımpara yapılarak giderilir. Ardından cilâlamaya hazır hale gelen eserin hava, su, böcek gibi dış etkenlerden korunması için; “Selçuklularda da kullanılan bir ölçek çam nefti ve bir ölçek acıbadem yağı ile bir ölçek saf zeytinyağı ile bir ölçek saf terebentinden oluşan karışım fırça ile iki-üç defa sürülür. Karışım da çam nefti reçine ihtiva ettiği ve acı badem yağı ise zehirli olduğu için ağacın kurtlanma ve mantarlaşıma yapmasını engeller. Zeytin yağı ve terebentin ağacı beslediği ve nemden koruduğu için ağaç daha uzun ömürlü olur. Tüm yüzeyin bu karışımı iyice içine çekmesi sağlanır. 2-3 gün bu şekilde bekletilen esere, aynı karışım tekrar sürülür. Bu işlemden sonra yüzey, isteğe bağlı olarak verniklenebilmektedir(Satıcı, 2016).

Yapılan Minber Örnekleri

Fotoğraf 3. Mevlana Müzesi

(Kültür Müdürlüğü, 2016)

Fotoğraf 4. Mevlana Müzesi

(Kültür Müdürlüğü, 2016)

2. SONUÇ

Ahşap sanatı Anadolu’da, özellikle Selçuklular döneminde gelişerek bu coğrafyaya has bir üslup kazanmış ve bu dönemde daha çok mimari eserlerde kendini göstermiştir. Bu sanat, Osmanlı döneminde ise mimari yapıtların yanı sıra gündelik eşyalarda da uygulanmıştır. Osmanlılar, XV. yüzyılda genellikle bitki motifleri ve geometrik motifleri ön plana çıkarmışlar; XVII. yüzyılda özellikle Kuran muhafazaları ve rahlelerde fildişi ve sedef kakma tekniğini kullanmışlardır. XVIII. yüzyılda, Osmanlı ahşap işçiliğinin Avrupa Barok ve Rokoko tarzlarının etkisine girdiği günümüzde mevcut olan örneklerde görülmektedir.

Aksaray’da eskiden beri ilgi gören ve uzun yıllardır bu sanatla uğraşan usta ve sanatçılar mevcut olup, günümüzde ise bu sanatla uğraşan usta sayısının azaldığını görmekteyiz. Günümüzde bu sanatla uğraşan sanatçılar ile yapılan görüşmelerde edindiğimiz bilgiye göre sanatın önemini yitirdiği, yapılacak çalışmaların uzun zaman aldığı ve verilen emeklerin hak ettiği değeri görmemesi, gençlerin bu sanata ve diğer el sanatlarına olan ilgisizliği nedeni ile artık eskisi kadar ilgi görmediği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak sadece ahşap ve ahşap oyma sanatı değil her türlü sanatımız kültür kimliğimiz olması nedeni ile gençlerin ilgisini çekmek ve sanatlarımızı yaşatmak adına etkili proje ve seminerlerin yapılması, seminerler düzenlenmesi ve bu alanlarda alanında uzman kişiler tarafından verilecek kurslar ve eğitimler verilmelidir. Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş sanatlarımızdan biri olan ahşap ve ahşap oyma sanatı da kültür kimliğimizin bir parçası olup bütün el sanatlarımızın birbiri ile bağlantısının farkına varılmalı ve bu sanatlarımızın yaşatılması için gerekli çalışmalar yapılmalı ve gereken önemin verilmesi için çalışılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Büyükçanga, M., “Kündekâri ve Konya’da Yaşayan Kündekârlar”, Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu, 07-15 Nisan 2000, Isparta, s. 245.
- Can Yılmaz, Minberin Cami Mimarisine Katılımı, Din Bilimleri Akademik. Araştırma Dergisi, 2008, sayı:10
- Crochet, T., “Designer’s Guide to Furniture Styles”, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 3-4, (1999).
- Özel, M., 1993. Geleneksel Türk El Sanatları. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Soysal, H., 2007. Geleneksel Türk El Sanatlarımızı Yaşatan Kündekari Ustası Mevlüt Çiller. Gazi Üniversitesi, EBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Sözen, M., Geleneksel Türk El Sanatları, İstanbul, 1998, s. 34.
- Yakut, Mucemu’l-Buldan, Beyrut 1957, C. IV, s. 86
- Yücel, E., 1977. Osmanlı Ağaç İşçiliği. Kültür ve Sanat Dergisi, İstanbul.

Sözlü görüşmeler

SATICI Zeki, Minber Ustası, Sözlü Görüşme, 01.12.2016